

ÉLETERŐ KONFERENCIA

2007. november 13.

Mester Zsuzsa

Esélyegyenlőség és gyermekvédelem

A projekt az EU társfinanszírozásával, a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Programja keretében valósult meg.

2007 Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év

2000 márciusában Lisszaboni Értekezleten az Európai Unió, nyilatkozatában, alapvető céljának tekintette a *szegregáció* és *kirekesztés* elleni küzdelmet. Ezekkel a fogalmakkal, különböző akciótervekben, országos programokban, kampányokban egyre gyakrabban találkozunk. Az ország polgárainak - bármennyire nem voltak erre felkészülve - meg kellett érteni, hogy vannak olyan halmozottan hátrányos helyzetű csoportok, akiknek saját erejükből, munkalehetőség nélkül, rossz egészségi állapotban, depressziós térségekben élve, nem sikerül integrálódniuk a társadalom szövetébe, másrészt, hogy ezek a csoportok szolidaritást, támogatást, érdemelnek.

Nemzetközi szervezetek, megkülönböztetett figyelmet fordítanak Magyarországon esélyegyenlőségi politikájára, és azokra az intézkedésekre, amelyek, az egyenlőtlenségek felszámolása érdekében születnek.

Gyermekvédelem

Az elmúlt időszakban, az Amnesty International utolsó Magyarországról szóló jelentésében, sajtóban, sőt a közbeszédben is egyre gyakrabban vetődik fel, a cigánygyerekek diszkriminált helyzete a magyarországi gyermekvédelemben. Indokolatlan „bekerülésük”-ről, törvénytelen nyilvántartásukról, és a szakmában dolgozók előítéletességéről hallani.

Természetesen tudomásunk van arról, hogy egy kirekesztett kisebbségi csoport tagjaként, gyakrabban ér valakit megkülönböztetés, de ha társadalmi integrációjukat valóban szeretnénk előmozdítani, akkor a problémák pontos megismerését, lehetőség szerint,- minél kevesebb, „adok-kapok” sztereotípiával – kell célul tűznünk magunk elé.

Ennek érdekében, a Gyermekvédelmi Főosztályon, 2005-2006-ban, három különböző területen kezdtük meg tevékenységünket.

I. Kutatás

- Egy olyan országos, reprezentatív kutatást koordináltunk, amelyik tudományos eszközökkel vizsgálja a cigánygyerekek „esélyeit”, arra, hogy családjukból kiemelve nevelkedjenek, és azokat a körülményeket, amelyek ezeket, a súlyos döntéseket befolyásolják. A kutatók, Neményi Mária és Messing Vera, a következő kérdésekre keresték a választ.

1 – milyen fő okok állnak a gyermekvédelmi gondoskodásba helyezés mögött;

2 – vannak-e regionális, települési, illetve a családok szociális és etnikai háttere alapján tapasztalható különbségek a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés során;

3 – tekintettel van-e a gyermekvédelmi gondoskodásba helyezés a gyermek speciális és különleges szükségleteire, illetve milyen akadályok állnak a megfelelő ellátás előtt;

4 – befolyásolja-e, és ha igen, milyen módon a gyermekvédelmi gondoskodásba kerülés a gyermek iskolai pályafutását, további esélyeit.

Kutatásunk kérdésfeltevéseit a hazai és nemzetközi szakirodalomból, valamint a gyermekvédelemmel foglalkozó szakemberekkel folytatott előzetes konzultációkból származó ismereteink is befolyásolták. Az a feltevés fogalmazódott meg bennünk, hogy a gondozásba vétel objektív kritériumai, az országban egységesnek és törvények által szabályozottnak feltételezett eljárási módok, a rendelkezésre álló intézményhálózat struktúrájának azonos elvek alapján történő átalakítása ellenére a gyermekek különböző – életkori, lakóhelyi, etnikai – csoportjai más és más elbírálásban részesülnek, és az eltérő helyzetmegítélés eltérő esélyeket kínál számukra további sorsuk alakulásában. Azt feltételeztük, hogy egy mégannyira egységesnek – tehát az adott konkrét helyzettől elvonatkoztatottan pártatlannak – tekintett ellátási forma sem mentes bizonyos sajátos torzulásoktól. E torzulásokban egyformán szerepet játszhatnak egy-egy területi egység (régió, településforma, a településre jellemző szocio-demográfiai viszonyok) jellegzetességei, az ott működő intézmények és munkatársaik tevékenységének szakmai feltételei, de nem hagyható számításon kívül az a tágabb, szociálpszichológiai dimenzió sem, amely az érintett családokra és gyermekeikre vonatkozó társadalmi megítélés különböző szempontú, olykor előítéletektől sem mentes kategorizálásában érhető tetten. A célként kitűzött objektivitás és egységesség mindezekben a feltételeken megtörhet, csorbulhat, aminek eredményeképpen a gyermekekről való gondoskodás paradox módon az esélyek kiegyenlítése, a társadalmi beilleszkedés előmozdítása helyett éppen a megkülönböztetést, a társadalmi kirekesztést szolgálhatja.

Regionális gazdasági, munkaerőpiaci, de akár oktatási, egészségügyi kutatások sora bizonyítja, hogy az ország egyes régiói nagymértékben eltérnek a lakosság számára nyújtott életfeltételek szempontjából, nyilvánvalóan ezek közé illeszkedik a gyermekvédelmi gondoskodásra szoruló gyermekek érintetté válásának esélye is. Az egyes régiók közti különbségekben minduntalan felmerül az adott területen élő roma lakosság jelenléte és a többséghez viszonyított aránya is. A magyarországi romákra vonatkozó legkülönbözőbb kutatások egymással összhangban azt demonstrálják, hogy ezt a kisebbséget nagy arányban és jelentős mértékben olyan hátrányos szocio-ökonómiai és demográfiai tényezők jellemzik, amelyek a romák egy-egy területen tapasztalt halmozott jelenléte esetében magát a régiót is a hátrányos helyzetű régiók közé sodorják. Ebből a tapasztalatból kiindulva szükségesnek láttuk, hogy mind az elérhető, gyermekkorúakra vonatkozó roma-statisztikákat, mind pedig saját kutatásunk roma gyermekekre vonatkozó információit összevessük.

Azokban a megyékben, ahol a gyerekek etnikai háttéréről egyáltalán hajlandók voltak számot adni, a roma gyerekek aránya összességében 38%-os volt, de az általunk

vizsgált életkori csoportokban egyre csökkenő - a csecsemők között még 42%-os, az iskolakezdők között 37%-os, a serdülők körében pedig 35%-os - aránnyal szerepeltek.

1. Láthatjuk, hogy a minta egészét tekintve a **bekerülés okaként** legnagyobb arányban (41%) a szülői elhanyagolást nevezték meg a dokumentumok. Ezt - összhangban a fentebb vázolt, csak hiányos forrásokra támaszkodó, de mégis meggyőző, szomorú képpel - a rossz szociális körülmények követték (38%), majd e két fő októl némiképpen leszakadva, közel hasonló, a gyerekek mintegy negyedét érintő arányban a szülő szenvedélybetegségére és a rossz lakáskörülményekre történt hivatkozás a kérdőívekben. Viszonylag nagy arányban szerepelt az okok között a gyermek iskolakerülése valamint a gyermek magatartászavara is. A három vizsgált korcsoport összehasonlításakor azonban láthatjuk, hogy az átlagok milyen különbségeket takarnak. A csecsemők fő gondozásba kerülési okaként a rossz szociális körülményeket nevezték meg a dokumentumok, az iskoláskorúak vezető bekerülési oka a szülői elhanyagolás volt, a serdülőkorú gyerekek pedig elsősorban saját deviáns magatartásuk - iskolakerülésük, magatartási problémáik - miatt kerültek gondozásba. A három első helyen szereplő ok között azonban mindhárom korcsoportban ott állt a szülői elhanyagolás, mint a minta egészére is jellemző fő ok.

Ha a gyerekek etnikai háttere alapján hasonlítjuk össze a bekerülési okokat, csak kevés esetben láthatunk - nem túl jelentős - különbségeket. A vezető okkal, a szülői elhanyagolással valamivel gyakrabban találkoztunk roma gyerekek esetében (46% romák, 42% nem romák körében), de nem tapasztaltunk különbséget a nem specifikált szociális okra való hivatkozásnál. Kissé többször utaltak rossz lakáskörülményekre, a gyermek elhagyására illetve a szülő bűnözésére a roma gyerekek gondozásba vételekor, viszont a nem roma gyerekek bekerülési okai között szerepelt némileg magasabb arányban a szülő szenvedélybetegsége és a gyermek bántalmazása. Ha azokat a kiváltó okokat vetjük egybe, ahol a gyermek saját tulajdonsága, viselkedése állt a gondozásba vétel hátterében, azt látjuk, hogy a gyermeki bűnelkövetés valamivel gyakrabban fordul elő a romák beutalásának okaként, viszont magatartási zavart, a gyermek pszichés problémáját inkább jeleznek nem romák esetében. Alacsony számban, de a nem romákhoz képest kétszeres arányban (6%) a bekerülés okaként azt jelölték meg, hogy a szülő maga is kiskorú, illetve 5%-uk esetében azt, hogy a szülő is gyermekvédelmi gondoskodás alatt áll.

2. **Megyénkénti összehasonlításban** ezen a téren jelentős különbségeket tapasztaltunk. (függelék 8. táblázat.) Hajdú-Bihar, illetve Bács-Kiskun megyében a gyerekek közül szinte senki nem került befogadó otthonba (94 illetve 92%), és Somogyban is az átlaghoz képest jóval nagyobb volt ez az arány (80%). Harminc napnál

jóval többet töltött ebben az elhelyezésben elsősorban a Jász-Nagykun-Szolnok megyei gyerekek jelentős része (74%), a Tolna és Borsod-Abaúj-Zemplén megyeiek 46-46%-a, a Győr-Sopron megyeiek 45%-a. A törvényben megengedett harminc napnál rövidebb ideig tartó befogadó otthoni elhelyezés, mint láttuk, a minta egészének csak 9%-át jellemezte, de néhány megyében – így Nógrádban és Hevesben több mint negyedüket sikerült ezen az időintervallumon belül elhelyezni. Igaz, mindkét megyében nagyon alacsony számban kerültek egyáltalán gyerekek a szakellátásba.

Szinte mindenki ugyanabban a megyében került elhelyezésre, ahol addig is élt, de a gyermekeknek csak alig több mint a fele van jelenleg is éppen ott, ahova felvételekor került. További közel harmadukat három hónapon belül helyezték oda, ahol a kérdőív felvételekor található volt, tizedük esetében ennél hosszabb, de egy évnél rövidebb ideig, és további 5%-uknál egy évnél hosszabb ideig tartott az az idő, ami alatt jelenlegi helyére került.

3. A kutatásban résztvevő megyék korántsem mutatnak egységes képet a **gyermekek elhelyezési lehetőségeinek** biztosításában (lásd függelék 10. táblázat). Budapest magasan vezet a gyermekotthoni elhelyezés gyakoriságával – a fővárosban a szakellátás gondoskodásába vett gyerekek 83%-a gyermekotthonba kerül. Ehhez képest a szintén átlagot jóval meghaladóan ilyen elhelyezést nyújtó Győr-Moson-Sopron vagy Zala megye „csak” 63-63%-os arányt mutat, igaz, sokkal kisebb tényleges gyermekszám mellett. Az átlagtól viszont jóval lemaradó gyermekotthoni arányok jellemzik Bács-Kiskun, Békés, Heves, vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéket, ezekben a megyékben a családszerű elhelyezés – vagyis a nevelőszülőhöz helyezés - a létező alternatíva.

Anélkül, hogy az egyes megyékben működő intézmények tényleges feltételeit ismernénk, csak nehezen tudjuk megmagyarázni ezeket a jelentős különbségeket. A mintából következő magyarázat lehet az egyes megyékben, gondozásban lévő gyerekek eltérő életkori megoszlása, hiszen láttuk, hogy jellemzően más-más elhelyezést nyernek az általunk kiválasztott korosztályok. Ezt a magyarázatot azonban adataink nem erősítik meg. Hiszen azt látjuk, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén, Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyékben - melyek egyébként is kiemelkednek magas gondozotti létszámukkal - a többi megyéhez képest a csecsemőkorúak az átlagot jóval meghaladó mértékben szerepelnek a mintában (43-tól 49%-ig, az átlagos 36%-hoz képest). B-A-Z megyében az iskolakezdők aránya is jóval magasabb, mint máshol (30% szemben az átlagos 24%-kal), ugyanezekben a megyékben viszont a kamaszkorúak alulreprezentáltak (25-27%-os arányuk áll szemben az átlagos 41%-kal). És miközben a minta egészére nézve azt láttuk, hogy a csecsemőkorúak elhelyezésének döntő színtere a gyermekotthon, ezek közül a megyék közül kettőben éppen ellenkező tendenciát figyelhetünk meg.

4. Miután több összefüggésben bebizonyosodott, hogy a gyermekek etnikai hovatartozása, illetve az a körülmény, hogy ellátásuk a roma gyerekek gondozásba kerülésének milyen valószínűségével jellemezhető megyében történik, megnéztük, vajon ezek a feltételek hogyan befolyásolják a **rászoruló gyerekek speciális fejlesztését**. Ismét bebizonyosodott, hogy a roma gyerekek megítélése, a velük kapcsolatos bánásmód különbözik nem roma társaikétól. Ahol a roma gyerekek bekerülési esélye a gyermekkorú lakossághoz viszonyított arányukhoz képest kevesebb, mint kétszeres, azokban a megyékben fordul elő leggyakrabban – mintegy az esetek harmadában –, hogy a gyermekek hozzájutnak a speciális fejlesztéshez. De éppen ezekben a megyékben mutatkozik a legnagyobb, mintegy 8%-nyi különbség a romák hátrányára abban, hogy megkapják-e a szükséges pedagógiai segítséget elmaradásuk kompenzálásához.

A következőkben arra a két korcsoportra fókuszálunk, amelyekben az életkornak megfelelő oktatási forma már döntő szerepet játszik a gyermek értelmi fejlődése szempontjából.

Az iskolakezdő korosztály, tehát az 1997-98-ban született gyerekek 12%-a a vizsgálat idején még óvodás volt, közel fele első osztályos, negyede másodikos, és 4%-a harmadikos volt. Etnikai háttérüket figyelembe véve azt láttuk, hogy éppen a roma gyerekek jártak inkább életkoruknak megfelelő osztályba, vagyis a 8 évesek 54%-a, míg a hasonló korú nem romáknak csak 40%-a járt másodikba. Ezek az arányok ellentmondani látszanak azoknak az adatoknak, amelyekkel a gyermekek értelmi fejlettségével kapcsolatban találkoztunk, hiszen ebben a korcsoportban is jelentős különbséget tapasztaltak a gondozók a roma és nem roma gyerekek fejlettsége között (a 7-8 éves roma gyerekek felét enyhe és további 4%-át súlyos értelmi retardációval jellemezték, míg a nem romáknál ezek az arányok 45 illetve 3%-ot tettek ki). Ugyancsak némileg magasabb volt a korosztálytól értelmi képességei terén lemaradó gyerekek aránya azokban a megyékben, ahol a szakellátásban gondoskodásba kerültek között a roma gyerekek jelenléte meghaladta a 40%-ot.

A serdülők közül az 1989-ben születetteknek vizsgálatunk időpontjában a 9-10. osztályba, a 90-ben születetteknek a 8-9. osztályba, és a 91-ben születetteknek a 7-8. osztályba kellett járniuk. Ez azonban csak a gyerekek alig több mint felére volt igaz, és az életkor növekedésével a lemaradók aránya is növekedett. Különösen igaz ez a romának tartott gyerekek esetében.

Végezetül: azt gondoljuk, hogy az a társadalmi klíma, az a romákkal szemben kialakult és csak nehezen módosítható közfelfogás, amiről számtalan hazai vizsgálat, közvélemény-kutatás tanúskodik, teremti meg azt a feltételrendszert a maga struktúrájával és működési mechanizmusaival, ami alapján a gyermekvédelem e fontos intézménye sem tud kliensei számára származástól független, elfogulatlan bánásmódot biztosítani. Mindezzel pedig ez a terület – akár a résztvevők akaratától függetlenül is –

hozzájárul a társadalom etnikai alapú szétszakadásához, és további akadályokat emel a romák kívánatos integrációja elé.

II. Identitás –Integráció Munkacsoport

A munkacsoport tevékenysége

Az adatvédelmi és kisebbségi ombudsmanok együttes döntése – miszerint a gyermekek származását nem szabad nyilvántartani, mert ez alkalmas lehet a hátrányos megkülönböztetésre – a gyerekekkel foglalkozó szakembereket, munkájukat illetően, meglehetősen bizonytalansággal tölti el. Az országgyűlési biztos ajánlása nem adott választ azokra a szakmai kérdésekre, amelyek a gyermekek helyettesítő nevelése során, kisebbségi identitásuk méltóságteljes megélésének lehetőségével vannak összefüggésben. A Gyermekek Jogairól Szóló Nemzetközi Egyezmény, a Gyermekvédelmi törvény, a Közoktatási törvény, a Kisebbségi törvény etc. egyaránt fontosnak tartja a **„gyermek nemzetiségi, etnikai és kulturális hovatartozását”**, és ezzel kapcsolatban, a nevelkedés és gondozás során, kötelezettségeket ír elő azoknak, akik felelősek biztosítani a gyermek egészséges személyiségfejlődésének lehetőségét.

Ezeknek a problémáknak a megvitatására, olyan mindenki számára elfogadható megoldás kidolgozására, hoztunk létre **Identitás – Integráció – Nyilvántartás** - gondolatmenettel egy munkacsoportot, amely 2005. május és 2006. február 28. között a Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézetben működött. Tagjai a kisebbségi jog, az integráció, a gyermekvédelem, és a fejlődéslélektan országosan elismert szakemberei.

Az üléseken többször megvitatott kérdések:

- ◆ a cigányság társadalmi helyzete: diszkrimináció, előítéletesség, integráció-asszimiláció, pozitív diszkrimináció regisztráció nélkül, a kisebbségi identitás vállalásának lehetőségei;
- ◆ a gyermekvédelem jogszabályi háttere – különös tekintettel a gyermekek nemzeti, etnikai, kulturális másságára, az ebből fakadó feladatok, örökbefogadás-szakellátás, az örökbefogadó szülők alkalmassága;
- ◆ gyermek személyiségének egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek: lehetősége minél több információra vérszerinti családjáról, életének folyamatosága, „folytathatósága”, megfelelő életkor a kisebbségi identitás vállalására, az ártalmas titkok;
- ◆ gyermekvédelmi nyilvántartások: ki készíti? milyen körülmények között? a szakemberek alkalmassága bizalmas beszélgetések lefolytatására, megfelelő módszer kiválasztása;

- ◆ a gyermekvédelem különböző intézményeiben, szórványosan használt, a szakellátásban lévő gyermekek élettörténetével foglalkozó, egyéb források (anamnézis, fejlődési naplók, élettörténet munka).

Mindezek alapján a csoport arra vállalkozott, hogy olyan szakmai előterjesztést készít, ami egyértelművé teszi a családjuk nélkül nevelkedő roma gyerekek identitás-kérdéseinek a tisztességes megoldását, és amely minden résztvevő számára megnyugtató megoldásokat tartalmazna a gyermekvédelmi gondoskodásban élő, vélhetően jelentős számú roma gyerekek nevelkedésével kapcsolatban.

A munkacsoport tevékenysége során eljutott ahhoz a megállapodáshoz, hogy a családtörténet az a közös pont, amely mind a nyilvántartás, mind a természetes identitás-fejlődés szempontjainak eleget tesz, így szükséges egy családtörténeti dokumentáció kialakítása és az azzal történő munka elveinek kidolgozása.

- A munkacsoport állásfoglalásában javasolja a családok történetének dokumentálását, biztosítva az egészséges személyiség kialakulásához elengedhetetlen, folyamatosságot, így redukálva az elszakadás megrázkódtatását. Rekonstruálná és a későbbiek számára megőrizné a gyermek saját, személyes múltját, amely olyan családok esetében, amelyek főleg a jelennek élnek, és szinte semmilyen stabilitást nem mutatnak (változó lakhelyek, változó élettársak stb.), nélküle homályban maradhatna
- A legendák, akár valóságok, akár nem, az etnikumon kívül tágabb körben, a társadalomban is elhelyeznék a családot, gyermeket. Segítené a pozitív énkép kialakulását, ha tudná, hogy olyan családba született, amelynek tagjai valahol, valamikor fontos dolgokat tettek, valamiben jók voltak, még akkor is, ha most a család kicsit bajban van. A múlt lehetőség a megkapaszkodásra. Kötődéseket jelenthetne a gyermeknek még akár egy távoli, bizonytalan történet, mese is, amely vele, őseivel kapcsolatos.
- Saját szüleikkel szemben is elfogadóbbakká válnának, ha ismernék azt folyamatot, amely következményeként olyanokká lettek, amilyenek, és az történt, ami.
- Közvetlen gyakorlati hasznot, pedig annyiban is jelenthetne, hogy segíthetne a gyermeknek „rokont” találni. Mert hiába kérdezzük mi is rá az adatlapjainkon a folyamatba esetleg bevonható, segítő vagy csak érzelmi támaszt nyújtó tágabb családra, feltűnően sok a nemleges válasz.
- Talán a szülők is megéreznék, hogy itt minden a közös cél, a gyermek hazakerülése érdekében történik, s hogy őt nem eltávolítani, leszakítani szeretnék gyerekeitől, hanem hozzákötni.

III. Diszkrimináció-ellenes és kapcsolatépítő program, gyermekvédelmi szakemberek és roma családok között

- Ahhoz hogy valódi, szerves együttműködés alakulhasson ki a társadalom különböző csoportjai között, fontos, a magyarországi cigányság válságos társadalmi helyzetének, a kisebbségi lét kiszolgáltatottságának megértése. Ezt a célt tartottuk szem előtt, amikor hét megye gyermekvédelmi szakembereinek 120 órás, akkreditált, kapcsolatépítő továbbképzést tartottunk. Minden csoportban négy különböző területről érkező szakember, és egy kortárssegítő volt. A három hónap alatt lehetőségük volt kollégáinknak, megismerni azokat az összefüggéseket, amelyek a cigányság kirekesztettségét okozzák, és módjuk volt 30 órás önismereti modul keretében szembenézni esetleges előítéleteikkel.

Időpont	Előadás	Előadó	Előadás	Előadó	Gyakorlat	Előadó	Előadás	Előadó
Okt. 5.	Társadalmi rétegződés, szegénység	Havas Gábor	A cigányság története, kutatások	Dupcsik Csaba	Önismeret	Bedő Ilona		
Okt. 13.	Munkaerőpiac, hátrányos helyzetűek foglalkoztatása	Lukács György	A magyarországi cigány csoportok	Eröss Gusztáv	Önismeret	Bedő Ilona	Gyermekszegénység, gyermekek utáni ellátások	Tausz Katalin
Okt. 20.	Hátrányos helyzetű települések, lakásviszonyok	Ladányi János	„Jogcím nélküliek”-önkényesek	Setét Jenő	Önismeret	Bedő Ilona	Mi a gyermekvédelem, a gyermekvédelem rendszere	Domszky András
Okt. 27.	Szegények és az egészségügy	Neményi Mária	Ismerkedés a kulturális antropológiával	Prónay Csaba	Önismeret	Bedő Ilona	Gyermeki jogok sérelme	Dr. Gyórfy Zsuzsa
Nov. 3.	Cigánygyerekek a magyar oktatási rendszerben	Mester Zsuzsa	„Másodosztály” filmbemutató	Oláh Anna	Önismeret	Bedő Ilona	Hatósági eljárások	Dr. Kovács Zsuzsa
Nov. 10.	Civil szervezetek, cigány kisebbségi önkormányzatok	Kállai Ernő	Bemutakozik az Amrita Egyesület	Orsós János	Önismeret	Bedő Ilona	Gyermekjóléti alapellátások	Sztankovics Ágnes, Szabó Jánosné
Nov. 17.	Gyermekjóléti alapellátások	Rózsa Judit, Mihály Blanka	Tanuljunk cigányul!	Eröss Gusztáv	Önismeret	Bedő Ilona	Cigányok hitvilága, hitgyakorlata	Szuhay Péter
Nov. 21.	Cigányok a politikában, a médiában	Kerényi György	Roma integrációs programok	Ürmös Andor	Önismeret	Bedő Ilona	Gyermekvédelmi szakellátások	Búzás Tibor, Szikulai István
Dec. 1.	Nyelvhasználat - nyelvi hátrány, nyelvi csoportok	Szalai Andrea	Cigány képzőművészet	Junghaus Tímea	Önismeret	Bedő Ilona	Gyermekvédelmi szakellátások	Kádas István, Zakács Gábor
Dec. 8.	Cigányzenészek régen és napjainkban	Kovalcsik Katalin	Tánc és ének bemutató, tanulás	Eröss Gusztáv	Önismeret	Bedő Ilona	Önszerveződés, önszervezés	Balogh Krisztina

Alternatív technikák a pedagógiai gyakorlatban

Nov. 9.	Ismerkedés az integrált kifejezés és táncterápiával	Kunos Vera és Kiss Tibor	8 óra
Nov. 22.	Kooperatív technikák	Zágon Bertalanné	7 óra
Nov. 30.	Művészeti nevelés lehetőségei	L. Ritók Nóra	7 óra
Dec. 7.	A drámapedagógia alkalmazásának lehetőségei	Ledőné Dolmány Mária	8 óra

Az előadásokat kiváló szakemberek tartották, (ld.: Fejérről a talpára c. kötet) elhivatottan és szuggesztívan. Filmeket vetítettünk, tánccházat tartottunk, gyermek-színjátzókat néztünk. Tettük mindezt abban a reményben, hogy ne csak a cigánysággal kapcsolatos ismereteket bővítsük majd, hanem sikerüljön, egy nyitottabb világszemléleten keresztül, olyan elfogadó nevelői attitűdöt kialakítani, amely segít, az én-azonosság, én-erő vonatkozásában néha bizony „gyengélkedő”, gyermekvédelmi gondoskodásban élő cigánygyerekeknek magabiztosabbá válni

Saját munkánk értékelésére, valamint későbbi képzések tematikájának optimális kialakításához nyújtott segítséget az a vizsgálat, amelyet a 30 résztvevő kétszeri írásos megkérdezésével végeztünk.

Attitűd- vizsgálat

Pályázatunk írásakor, többféle vizsgálatot terveztünk az önértékelésre. Az egyik ezek közül a továbbképzés legelső és legutolsó napján elvégezett attitűd vizsgálat volt.

Déji János- Kóczé Angéla: Másodosztály című filmjéből, amely a cigánygyerekek oktatásával kapcsolatos problémákat taglalja, egy olyan tíz perces részletet választottunk, amelyben továbbképzési tematikánk mind a három modulja (társadalomismeret, romák- gyermekismeret- gyermekvédelem) indirekt módon megjelent.

Kíváncsiak voltunk rá, hogy a 120 órás képzésen, amelynek fele társadalomismeret volt, megváltozik-e hallgatónk cigánygyerekekkel kapcsolatos attitűdje (értékrendje, viselkedése, szokásai és általános véleménye).

A filmrészletben 5 szereplő nyilvánul meg (a gyerek, a szülők, az óvodapedagógus, a gyógypedagógus és a szociális segítő-családgondozó). A kislány, a szülők és a családgondozó cigány, az óvodapedagógus és a gyógypedagógus magyar.

A kérdés az volt, hogy mit gondolnak arról, hogy a szereplők tevékenységükkel, milyen szerepet játszanak a gyermek életében (kisegítő iskolába kerülésében).

Kíváncsiak voltunk rá, hogy melyik szereplővel azonosulnak inkább, kiről vélekednek pozitívan, és kivel nincsenek megelégedve. A szövegek elemzéséből kialakult egy harmadik kategória is, a semleges válaszoké.

A program összeállításakor azt feltételeztük, (azért volt olyan hangsúlyos a társadalomismeret modul) hogy kollégáink eredeti képzésénél a legnagyobb hiányokat a szociológia és a hozzá kapcsolódó társtudományoknál szenvedtek, ezért egy külön elem volt az értékelésnél a társadalmi problémák felismerése, helytálló megállapítások, illetve sztereotípiákat tartalmazó kijelentések megkülönböztetése.

Az első nap 22 résztvevő töltötte ki a tesztlapot, így, noha utolsó nap többen voltak, de – a korrekt szám adatok miatt – záráskor is csak ugyanennyit fogadtunk el.

A kislány

	Nyitás	Zárás
Pozitív	15	13
Negatív	4	3
Semleges	2	6

Első látásra is feltűnő, és igen megnyugtató volt, hogy kollégáink jártasak a gyerekek gyors megismerésében, nyilván ezzel kapcsolatban van a legnagyobb praxisuk.

Mivel a filmben szereplő kislány 7-8 éves és tényleg együttműködő, barátságos, így nem véletlen, hogy a többség pozitív fogalmakkal jellemezte. A negatív visszajelzésekkel együtt járt szülei negatív megítélése, kissé előítéletes megnyilvánulások is. A semleges, vagyis kategorikus válaszok elutasításának emelkedése általános, a kezdéshez képest. Ezt az ismeretek gyarapodásával, egy új szemlélet kialakulásával, vagy legalábbis több gondolkodással azonosítom.

Célunk – kimondatlanul – részben az eddigi „magabiztos” tudás megingatása volt.

Szülők

	Nyitás	Zárás
Pozitív	6	2
Negatív	3	8
Semleges	14	12

A szülők képviselték a filmben a „cigányságot”, a környezetükkel, életük történetével, elégedetlenségükkel, kilátástalanságukkal. Sajnos, a képzés elején is felfedezhető volt, hogy (ez egyébként a fenti táblázat szerint nem változott) a cigány családokról nincsenek jó véleménnyel nevelőtanáraink. Ez magyarázható a munkájukból adódó konfliktusos viszonyokkal, és azzal a „foglalkozási ártalommal”, hogy a cigány családokat általánosítva

azonosítják azokkal, akik nem teljesítik gyermekükkel szemben jogosan elvárható szülői kötelezettségeiket. Attitűdjük, talán a sok elkötelezett társadalomtudós egyértelműen kisebbségpárti – többségkritikai álláspontjával való spontán szembehelyezkedés. Ezekben az esetekben a jellemzően bizonytalan válaszokat (semlegesek) a „rosszat nem akarok mondani, jót meg nem tudok” típusúnak értékelem.

Óvodapedagógus

	Nyitás	Zárás
Pozitív	5	10
Negatív	10	7
Semleges	5	4

Az óvónő a filmben egy igazán ambivalens szereplő. Szakmailag korrekt dolgokat mond, de a gesztusai részvétlenek, hűvösek. Az ő megítélésében voltak résztvevőink a legbizonytalanabbak. Voltak olyan kérdőívek, ahol az ő szerepével kapcsolatban semmit sem írtak. A pozitív válaszok megkétszereződése reményeink szerint a gyermekismeretben megerősített állásfoglalásnak szól, hogy az óvodában nem tanulni, hanem játszani kell. Az óvónő elutasításával kapcsolatban a negatív válaszoknál – örvendetesen – megjelentek azok az ítéletek, amelyek a családdal való együttműködést, és az egyéni fejlesztést hiányolták. Érdekes módon, kifejezetten távolságtartó stílusát senki sem kifogásolta. Ez a későbbi képzésekkel kapcsolatban figyelmeztető; feltétlenül be kell építeni a személyiség megismerésével foglalkozó elemeket is.

Gyógypedagógus

	Nyitás	Zárás
Pozitív	17	8
Negatív	2	5
Semleges	3	9

Leglátványosabb változás a gyógypedagógus megítélésében következett be. Az első nap a filmrészletből ő lett a sztár. Több, mint 70 %-a a résztvevőknek jó szakembernek, és odaadó pedagógusnak tartotta. Őt láttuk tanítani is, és hallottuk társadalmi helyzetet elemezni. Megmagyarázta, és kollégáink elhitték neki, hogy miért jó Barbinak a kisegítő iskolában. Nagyon komoly kezdeti támogatottságából látható, hogy résztvevőink az ő nézeteivel azonosultak leginkább. A szimpátia „elvesztését” egy kritikusabb nézőpont megjelenésével magyarázom. A képzés hatására vélhetően javult a társadalmi összefüggések felfedezése, a gyakorló pedagógus módszertani tudásának értékelése, és

ezért legtöbbször a gyógypedagógussal kapcsolatos véleményüket változtatták meg, és kis számok ellenére is itt érhető tetten leginkább a változás.

Szociális segítő

	Nyitás	Zárás
Pozitív	9	5
Negatív	6	9
Semleges	7	7

A szociális segítő (etnikai referens) szerepének értékelése számomra fontos tanulságot hordoz; ez, pedig annak a hiányosságnak a felfedezése, hogy a továbbképzésen sajnos nem esett szó a segítségről, ezért hallgatóink nem ismerték el azt a komoly, intelligens munkát, amit a filmben látott diplomás cigány pedagógus végez a cigánygyerekek érdekében. Személyében kiválóan egyesítette a gondozó-segítő, a mediátor és a társadalomkritikus szerepeit. Résztevőink ezt nem fedezték fel, sőt lehet, hogy számukra ez a komplexitás inkább zavart okozott.

Társadalmi összefüggések

	Nyitás	Zárás
Pozitív	7	9
Negatív	7	4
Semmi	7	9

A társadalmi összefüggések megismerését, a cigányság problémájának többségi-kisebbségi kontextusba helyezését képzésünk egyik fő céljának tartottuk. A szövegek elemzésénél pozitív minősítést kapott, ha a válaszokban korrekt hivatkozások, tudományosan bizonyított állásfoglalások szerepeltek. Negatív, pedig az elhamarkodott általánosításokon alapuló, sztereotip megnyilvánulás lett.

A „semmi” oszlopba azok kerültek, akik kizárólagosan pedagógiai, szakmai kérdésként kezelték a kérdést.

A tábla adatainak összehasonlításából láthatjuk, hogy a sztereotípiák kissé csökkentek, a korrekt megnyilvánulások megnöttek, viszont a sok nem válaszoló sorából látszik, amit egyébként nem is vártunk, hogy az alapvető viszonyulást ehhez a „kényes” témához nem nagyon változott.